

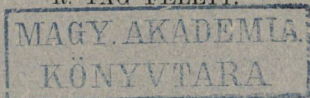
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XI. KÖTET. — 8. SZÁM.

EMLÉKBESZÉD
JEKELFALUSSY JÓZSEF

R. TAG FELETT.

VARGHA GYULA

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1902. decz. 22-én tartott összes ülésén.)

Ára 40 fillér.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1903.

EMLÉKBESZÉDEK

A M. T. AKADÉMIA ELHÚNYT TAGJAIRÓL.

I. KÖTET.

I. Korponay János l. t.-ról. <i>Kápolnai Pauer István</i> l. tagtól	—	kor.	20	fill.
II. Suhayda János lev. tagról. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól...	—	»	20	»
III. Morócz István lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól ...	—	»	20	»
IV. Révész Imre l. tagról. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól	—	»	40	»
V. Broca Pál külső tagról. <i>Lenhossék József</i> r. tagtól	—	»	60	»
VI. Asbóth Lajos lev. tagról. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	—	»	20	»
VII. Ami Boué külső tagról. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól	—	»	20	»
VIII. Fabritius Károly lev. tagról. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól ...	—	»	80	»
IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól	—	»	40	»
X. Mihályi Károly lev. tagról. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól	—	»	20	»

II. KÖTET.

I. Molnár Aladár levelező tagról. <i>Tanárky Gedeon</i> l. tagtól	—	»	40	»
II. Árkosi Benkő Dániel lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	—	»	20	»
III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól	—	»	20	»
IV. Charles Róbert Darwin k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól	—	»	80	»
V. Wöhler Frigyes k. tagról. <i>Nendtvich Károly</i> l. tagtól	—	»	20	»
VI. Érkövy Adolf l. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> l. tagtól	—	»	20	»
VII. Zsivora György l. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> rendes tagtól	—	»	40	»
VIII. Fenzl Ede k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> igazg. és t. tagtól	—	»	60	»
IX. Sainte-Claire Deville Henrik k. t.-ről. <i>Than Károly</i> r. tagtól	—	»	60	»
X. Mignet Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól ...	—	»	20	»

III. KÖTET.

I. Tarczy Lajos rendes tagról. <i>Török József</i> r. tagtól	— » 20 »
II. Thiers Lajos Adolf k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	— » 20 »
III. Lönnrot I. k. tagról. <i>Hunfalvy Pál</i> r. tagtól	— » 40 »
IV. Baintner János l. tagról. <i>Apáthy István</i> r. tagtól	— » 20 »
V. Guizot Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	— » 20 »
VI. Horváth Cyrill tiszt. tagról. <i>Dr. Pauer Imre</i> tiszt. tagtól	— » 20 »
VII. Davis József Bernát k. tagról. <i>Lenhossek József</i> rendes tagtól	— » 40 »
VIII. Vandrák A. lev. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> lev. tagtól	— » 40 »
IX. Konek Sándor r. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól	— » 20 »
X. Kruesz Krizosztom t. tagról. <i>Hollósy Jusztián</i> lev. tagtól	— » 40 »

IV. KÖTET.

I. Zsoldos Ign. r. tagról.	<i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól		—	>	60	>
II. Benfey Tivadar k. tagról.	<i>Budenz József</i> r. tagtól		—	>	20	>
III. Frankenburg Adolf l. tagról.	<i>Vadnai Károly</i> l. tagtól		—	>	40	>
IV. Tárkányi Béla József t. tagról.	<i>Szvorényi József</i> t. tagtól		—	>	60	>
V. Dr. Henle Jakab k. tagról.	Dr. <i>Mihalikovich Géza</i> r. tagtól		—	>	20	>

JEKELFALUSSY JÓZSEF RENDES TAG EMLÉKEZETE.

VARGHA GYULA 1. tagtól.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1902. decz. 22-én tartott összes ülésén.)

Tekintetes Akadémia!

Alig egy évtizede, hogy e helyről Jekelfalussy József, a m. kir. statisztikai hivatal igazgatója, kegyeletes emlékbeszédben méltatta elhunyt elődének, Keleti Károlynak el nem évülő érdemeit, s most énnekem jutott a szomorú kötelesség, hogy elköltözött elődöm, Jekelfalussy József emlékezetét a tek. Akadémia megbízásából megújítsam.

Keleti Károlyt java férfikorában, testi és szellemi erejének teljességében ragadta el a halál. Jekelfalussy életét a gondviselés még annál is rövidebbre szabta. De azért mindkettő mögött nem csonka, nem töredékes, hanem egy teljesen bevégzett pálya áll.

A magyar hivatalos statisztika megalkotásának dicsősége Keleti Károlyt illeti. Ő adott a fiatal intézménynek európai jelleget, mintegy oda állítva azt az európai eszmék vonzó körébe. Jekelfalussy viszont hivatalos statisztikánkat a gyakorlati élettel kapcsolta össze, fölkellette iránta az érdeklődést, népszerűvé tette s a népszerűség felhasználásával nem remélt belső és külső fejlődést biztosított számára.

Keleti Károly, mint érett férfi, a közgazdaság gyakorlati mezejéről lépett a statisztikai hivatal élére, s bár lelkét öntötte az általa teremtetett intézménybe, egyik lábával mindig ott állt a közgazdasági élet küzdő terén. A magyar

iparfejlesztésnek nem volt nála bátrabb és határozottabb szószólója; a kiállítások rendezésében, úgy benn a hazában, valamint külföldön is mindenütt, a hol csak Magyarország a nemzetek nagy versenyében megjelent, mindig élénk részt vett. Folyvást gyakorlati közgazdasági kérdések megoldását forgatta elméjében, értekezve, tárgyalva az illetékes körökkel. Égett lelkében a vágy, alkotásokban örökíteni meg tetteirejét, s tevékeny részt venni az új Magyarország megteremtésében.

Jekelfalussy József, mint kezdő ifjú, már joghallgató korában belépett a statisztikai hivatalba, s a hivatalos ranglétrának, a legalsótól kezdve, minden fokát megmászta. Alig is játszott máshol szerepet, legfőlebb akadémiánk kebelében, hová szakmájának tulajdonképeni természete is utalta, s egy humanisticus intézmény körében, az országos rabsegélyző egyletben. Ezen kívül kizárólag a statisztikai hivatalban összpontosította egész erejét, tevékenységét, s több mint három évtizeden keresztül élete egészen összeforrt a m. kir. statisztikai hivatal életével.

Jekelfalussy József régi előkelő családból származott. Őse, Jakul comes, 1282-ben nyerte adományul Kun László királytól a Gölniczbányától Hernádig terjedő s a Szepesről Krompachra vezető úttal határos lakatlan vadon erdőségeket, hol Jekelfalvát, Szent-Margitfalvát és Koysfalvát alapította. A család a két előbbi községtől nyerte előnevét is, s viseli mind mai napig. Jakul utódai nemcsak a béke műveiben tüntették ki magukat, Zsigmond király alatt már a török ellen vívott harcokban vitézkedtek. A későbbi századokban is mint vagyonos birtokos családdal találkozzunk velök, több falu birtokán kívül Szepes vármegyében bányáik voltak. Utóbb házasság révén Zemplén és Gömör vármegyékben szereztek kiterjedt birtokokat.

A XIX. század elején Jekelfalussy József, Józsefünk nagyapja, ki a gersei Pethő család ágán Zemplén vármegyében a 24 faluból álló sztropkói uradalom négyhatod részét birta, a mint az egykorú forrásokból olvassuk, kitűnt úgy áldozatkészségével mint tudományszeretetével. Alattvalói hűségét azzal mutatta meg, hogy a francia háború alatt

20 ezer forint subsidiumot ajánlott meg, magyar hazafiságáról pedig törvénykönyvünk tesz fényes tanúságot, mely örök emlékezetül őrzi, hogy 1808-ban a Ludovica-Akadémiára 20 ezer, 1827-ben pedig a Nemzeti Múzeumra 8333 forint 20 krajczárt adományozott. Kelecsi kastélya, hol hitvesével, gróf Csáky Annával nyílt házat tartott, gyülekező helye volt a felvidéki hazafias nemességnek.

Józsefünk atyja, szintén József, Gömörmegyében a feledi s Szepesmegyében a jekelfalvi birtokot örökölte. A bécsi Theresianumban neveltetett s a katonai pályára lépett. Mint fiatal hadnagy azonban megismerkedett Nagy-Czenken gróf Széchényi István uradalmi tisztjének, Szalay Józsefnek ritka szépségű leányával, Máriával, kit nőül vett, s lemondva tiszti rangjáról, ifjú hitvesével feledi birtokán telepedett le. Az orosz invázió idejében, 1849 nyarán családjával együtt Rimaszombatba költözött, s itt született legifjabb fia, József, épen az aradi gyásznapon, 1849. október 6-dikán.

Józsefünk első gyermekéveit még Feleden töltötte; de apja már 1854-ben kénytelen volt eladni feledi birtokát s jekelfalvi birtokára vonulni. A megkezdődött anyagi romlás azonban négy-öt év múlva ettől a birtokától is megfosztotta, közhivatalt vállalt s Lőcsére költözött központi szolgabírónak. Itt végezte a fiatal József az első hat osztályt a kir. főgymnáziumban. A tannyelv német volt, de a gyermek szívében magyar érzés lobogott, romantikus hajlamokkal vegyülve. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy mint második osztályos kis diák Garibaldihoz akart szökni, de a kis szökevényt, alig egy órányira a várostól, apja hajdúja utolérte s hazavitte a szülői házhoz.

Apja 1867-ben Budapestre költözött s a pénzügy-miniszteriumban nyert alkalmazást. Józsefünk nem jött vele, hanem nagynénje férjének, Szinnyey Merse Bódog főispánnak házához költözött Eperjesre, hol a hetedik osztályt végezte. A nyolczadik osztályt azonban ismét másutt, Nagyszombatban járta, mint az ottani érseki főgymnázium convictusának tagja. Iskoláinak e gyakori változtatása, habár nem szolgált tanulmányai rendszerességének előnyére, de

mégis jó hatással volt az ifjú lélek fejlődésére, új viszonyokkal, új emberekkel ismerkedett meg, látköre bővült, emberismerete kifejlődött, s megtanulta az emberekkel való bánásmódjának a közélet férfaira nézve oly nagy értékű titkát.

Letéve Nagyszombatban az érettségit, Budapestre jött s az egyetemen a jogra iratkozott be. De idejének csak egy részét szentelhetette a tanulmányoknak, az önfentartás terhe ekkor már egészen az ő vállára nehezedett. Egy felvidéki előkelő családnál, Bánó József képviselőházi alelnök házában nevelőséget vállalt, s az akkori Deák-párt ez előkelő tagjában, mondhatni, atyai indulatú támogatót, fiaiban pedig testvéri barátokat nyert. Kedves napokat töltött a Bánó család körében, úgy Budapesten, mint Sáros megyében az oroszpatikai kastélyban, honnan kirándulásokat, látogatásokat tettek, fölkeresve a vármegye úri családjait, kikkel úgy a Bánó, mint a Jekelfalussy családot többnyire rokonsági kapocs fűzte össze.

Ez csak egy kedves epizód volt életében. Sorsára az elhatározó lépést szintén még joghallgató korában tette meg, midőn belépett az akkori földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium statisztikai osztályába; sőgora, Duka Marczell biztatására, ki akkor ott irodavezető volt.

Állását, mely egészen ideiglenes jellegű volt, 1869. decz. 1-én foglalta el, inkább segélyforrásnak tekintve azt egyetemi tanulmányainak elvégzéséig, semmint életcélként látva a statisztikában. De azért a pályán, hová a véletlen vezette, igyekezett helyét minél jobban megállni, sőt a szükséges elméleti képességet is mihamarább megszerezni. Ez időben a budapesti tud. egyetemen statisztikai szaktanfolyamot tartottak, melyen a statisztika különböző ágait a legkiválóbb szakemberek, Keleti Károly, Hunfalvy János, Konek Sándor, Hieronymi Károly, Beöthy Leó, Barsi József, adták elő. Erre a tanfolyamra Jekelfalussy is beiratkozott, s 1870. május 26-án a szakvizsgát dicséretes eredménnyel le is tette.

Midőn 1871-ben a földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium egyszerű osztályából az országos m. kir. statisztikai hivatal szervezetett, Jekelfalussy 1871. április

27-én gyakornokká neveztetett ki az új hivatalhoz. Egyike volt tehát azoknak, kik a hivatalt kezdettől fogva szolgálták.

Tehetségének eleinte nem nyílt nagyobb tér, külsőleg legalább nem igen vált ki kartársai sorából. Azok is, a kik a társaságban találkoztak vele s ismerték a jókedvű, tréfás, vidám mulatságra mindig kész fiatal embert, aligha sejtették a később megnyilatkozó komoly törekvést, szigorú erélyt s célra törő erős akaratot. A munkából azonban szívesen kivette a maga részét; kivált ha rendkívüli munka kínálkozott, minő 1871-ben a helységnévtár szerkesztése volt. Nálánál senki sem volt leleményesebb az anyagnak formába öntésében s a vállalat anyagi sikerének biztosításában. A fiatal gyakornok e tekintetben már egyéniségének egész súlyával érvényesült az idősebb tisztviselők mellett.

De a hivatalos ranglétrán elég lassan haladt fölfelé. 1871. április 27-dikétől 1873. szeptember 26-ig, tehát csaknem harmadfél évig volt gyakornok, segédfogalmazó pedig, ha azt az egy évet is hozzászámítjuk, midőn már elnyerte a fogalmazói címet és jelleget, közel négy évig. Valóságos fogalmazóvá 1878. július 6-án neveztetett ki, de csakhamar jött a boszniai occupáció, s több más hivataltársával együtt neki is le kellett menni a mozgósított csapatokkal s végig szenvednie a háború fádalmait.

A megpróbáltatások éve után nyomban következett a boldogság esztendeje. Évek óta táplált óhajta végre teljesült, s legyőzve az akadályokat, melyeket a szülői akarat gördített útjukba, 1879. május havában oltárhoz vezette Podhorszky Györgynek, Hont vármegye alispánjának szép leányát, Elzát.

Nemcsak magán életében nyitott ez a házasság új korszakot, hanem közéleti működésének is új fordulatot adott. A könnyű vérű ifjúból, a víg czimborák jókedvű társából egyszerre komoly férfi lett, ki erős ambícióval határozott célokat tűzött maga elé s szívós kitartással igyekezett azokat elérni.

Nem ment ez akadály nélkül. A statisztikai hivatal szűkkörű hivatal volt, kevés állással, hol alig-alig történt

egy kis mozgás. A legtehetségesebbnek és legszorgalmasabbnak is hosszú évekig kellett vesztegelni egy állásban mozdulatlanul. Jekelfalussy közel négy évig volt fogalmazó, csak a titkári címet nyerte meg harmadfél év múlva, 1883. január 21-dikén.

Nagyobb befolyása, szélesebb működési köre a hivatalban ebben az időben kezdődött. Átvéve az elnöki osztály vezetését, közvetlen közel jutott a hivatal igazgatójához, Keleti Károlyhoz, ki felismervén benne a kiváló munkatársat, mind több befolyást engedett neki az ügyek vezetésére. Valóban nagy szükség volt akkor oly erős szervező és adminisztratív tehetségre, a minő Jekelfalussy volt. Az 1880. évi népszámlálás, Keleti Károly merész kezdeményezésére szakított a régi lajstromos rendszerrel, s az egyéni laprendszerre tért át. Ma már fölösleges szöszaporítás volna csak érinteni is ennek a rendszernek nagy előnyét, annyira köztudomású az s annyira felül áll minden kétségen. De akkor nagy bátorság kellett hozzá. Sikerül-e az összeírás kinn az országban, sikerül-e a feldolgozás benn a központban? Méltán fölmerülhetett az aggódó kérdés. Az a hivatal, mely többnyire csak kész kimutatásokat összesítgetett, a maga elégtelen személyzetével meg tud-e birkózni oly óriás feladattal, minőt közel tizennégy millió lapnak sokszoros kombinációkban való feldolgozása ró reá? A siker első sorban Keleti Károly genialitásának köszönhető, de Jekelfalussyt is méltó rész illeti a sikerből, ki úgy a feldolgozási táblák megszerkesztése, mint a munkavezetés és az összeállítás körül fáradhatatlan buzgósággal segédkezett a hivatal igazgatójának. A népszámlálást követő, s annak mintegy természetes folytatását képező munkálatokban, az iparstatisztikának és a malomipar statisztikájának kidolgozásában neki vezető szerep jutott.

Hivatali pályáján is mindinkább haladt a tető felé. 1882. május 11-én valóságos titkárrá neveztetett ki, 1886. február 15-én az osztálytanácsosi címet és jelleget nyerte meg, 1888. április 3-án pedig valóságos osztálytanácsossá s a hivatal aligazgatójává neveztetett ki.

Irodalmi munkássága az 1880. évi népszámlálási ada-

tok tudományos feldolgozásával kezdődik. Írói hajlamot nem igen érzett magában, de annyit foglalkozott a népszámlálás eredményeinek összefoglalásával és rendezésével, hogy kedvet kapott a hosszú számsorok megszólaltatására.

Mintául főnöke, barátja, mestere, Keleti Károly állt előtte. Szorgalmasan tanulmányozta műveit, s igyekezett azok lelkébe hatolva, egyúttal a technikai ügyesség megfelelő készségét is elsajátítani.

Legelső dolgozata egy kisebb tanulmány volt: »Magyarország műveltségi állapotai« című, s Keleti Károly ajánlására, igen előkelő helyen, a »Budapesti Szemlé«-ben jelent meg 1882-ben. A dolgozat az írni-olvasni tudóknak a népszámlálás által kiderített létszámát ismertette, a hitfelekezettel és anyanyelvvel kombinálva, s kimutatta a különbséget, mely a műveltségnek ez első eleme tekintetben hazánk különböző vármegyéi között fenforgott.

Ugyancsak 1882-ben egy másik dolgozata is jelent meg, hasonlóképen a népszámlálás gazdag adatkincséből merítve: »Népünk hivatása és foglalkozása«; melyben a szerző az 1880. évi népszámlálásnak egyik legbecsesebb eredményét, a népességnek foglalkozás szerinti tagozódását mutatta be.

A következő években szintén új és új részletek jelentek meg neve alatt népességünk jellemzőbb viszonyairól, valamint a hivatal több új kiadványának (Magyarország házi ipara, malomipara, iparstatisztikája) tudományos bevezetése szintén az ő nevéhez fűződik.

Legnagyobb elismerést »A községi pénzügy főbb eredményei« című dolgozatával ért el, melyet tudományos Akadémiánk, mint utólagos jutalommal, az Első Magyar Általános biztosító társaság jutalomdíjával tüntetett ki.

E kisebb értekezések után Jekelfalussy nagyobb feladatra vállalkozott. Láng Lajos, akkor a budapesti tudomány-egyetemen a statisztika fiatal tanára, most kereskedelemügyi miniszter, Magyarország statisztikáját egy nagyobb conceptiójú műben akarta feldolgozni, mely ne csak az egyetemi oktatás céljait szolgálja egyszerű tankönyv gyanánt, hanem a közszükségletté vált tudományt a művelt

magyar közönség körében is alkalmas legyen elterjeszteni, sőt valóságos összefoglaló forrásmunkává váljon, a hiteles hivatalos adatok jól csoportosított nagy tömegének közlése által.

Az alkalom szinte kínálkozott ily feladat megoldására. Az 1880. évi népszámlálás anyagának feldolgozása éppen befejezést nyert, az adatoknak addig sem ismert gazdagságát tárva föl népességi viszonyainkról. Különös érdeklődésre tarthattak számot a nemzetiségi viszonyainkat megvilágító adatok, melyeket az 1869. évi népszámlálás még nem mert kutatni. De az izmosodni kezdő hivatalos statisztika más tekintetben is sok oly adatot nyújtott a tudományos feldolgozónak, melyeket a statisztika korábbi munkásai nélkülözni voltak kénytelenek.

Láng Lajos, belátva, hogy vállalkozásában mily jó segítségére lehetnek a hivatalos statisztika vezetői, munkájában társakul Keleti Károlyt, a statisztikai hivatal igazgatóját, s Jekelfalussy Józsefet, a hivatal kiváló fiatal tehetségét igyekezett megnyerni; Jekelfalussyra bízván az álló népességről szóló rész megírását, Keleti Károlyt pedig a gazdasági rész szerkesztésével bízván meg.

A nagy mű első kötete 1884-ben jelent meg. A bevezetést, a statisztika történetét és elméletét, valamint a népmozgalmi részt maga a szerkesztő, Láng Lajos írta meg; Jekelfalussyra maradván az álló népességről szóló rész tizenhárom fejezete.

E műben már nem a régi statisztikai szakmunkák terjengős leíró módszerét találjuk. Jól szerkesztett kisebb-nagyobb táblázatok, az abszolút és relatív számok tömör phalanxai alkotják a mű gerinczét, e táblázatokhoz csatlakoznak a jellemző sajátságokat élesen kidomborító fejtegetések.

Ez a mű a népszámlálás némely adatait megcorrigálva, kiegészítve hozta forgalomba. Így a nemzetiségre vonatkozó adatokat. Bár az 1880. évi népszámlálás előkészítése alkalmával az illetékes körök belátták, hogy az 1869. évi bátortalan eljárás, mely félt érinteni a nemzetiségi viszonyokat, határozott hiba, s hogy azt a mulasztást jóvá kell tenni; mégis bizonyos tétovázást árultak el, s a

beszélni még nem tudó gyermekeket, valamint a süket-némákat egyik nemzetiséghez sem sorolták, hanem a beszélni nem tudók közös czíme alatt, egy külön csoportban kívánták kitüntetni. Így jelent meg a hivatalos mű is a népszámlálás eredményéről. Láng Lajos és Jekelfalussy tisztaban voltak vele, hogy ez téves felfogás, s munkájukban oly módon igyekeztek e vizásságnak véget vetni, hogy a beszélni nem tudókat felosztották az egyes nemzetiségek között, oly arányban, a mint az illető nyelv a beszélni tudók között szerepel. Jól tudták, hogy ezzel nem pótolhatják teljesen az eredeti felvétel fogyatkozását, mert hiszen a beszélni nem tudó gyermekek különböző arányban fordulnak elő a különböző vármegyékben, sőt még egyazon vármegyének különböző ajkú népességében is, s így bizonyos fokig ez a felosztás önkényes. De azért ezek a kiszámított adatok nagyon becsesek voltak, mert először mutatták, legalább megközelítőleg, a különböző anyanyelvű honpolgárok létszámát. Ez az eljárás egyúttal útmutatásul szolgált, hogy a legközelebbi népszámlálás alkalmával mi módon kell a nemzetiségi viszonyokat kutatni.

E munka után sűrűn találkozunk Jekelfalussy nevével, részint a hivatalos statisztikai közlemények bevezető részében, részint kisebb-nagyobb statisztikai értekezések, tanulmányok alatt. E tanulmányok betöltik úgyszólván a statisztika egész mezejét, foglalkoznak népességi, kulturális, moralstatisztikai, gazdasági és pénzügyi kérdések és problémák megvilágításával, megoldásával.

Nem csekély elismerést szerzett magának a Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv szerkesztésével, melyet a magyar tudom. Akadémia nemzetgazdasági bizottságának megbízásából ketten szerkesztettünk. Keleti Károly, midőn Jekelfalussy Józsefet a magyar tud. Akadémiának levelező tagul ajánlotta, főleg e kézikönyv szerkesztése által szerzett érdemét emelte ki, hangsúlyozván, hogy azzal »oly művet szolgáltatott, mely a külföldi szakirodalomban is ritkítja párját«. E kézikönyv 1887-től 1894-ig, majd egyes, majd kettős évfolyamokban jelent meg. Főczélja a nemzetközi adatoknak feltárása volt a magyar közönség részére; de

központul mindig a hazai viszonyok szolgáltak, s a magyar közönség mintegy a hazai állapotokhoz hasonlítva ismerkedhetett meg a külföldi államok népességi és közgazdasági viszonyaival. A mű nagy elterjedésnek örvendett, s nem kis mértékben hozzájárult a statisztika népszerűsítéséhez s a statisztikai érzék kifejlesztéséhez.

Jekelfalussy József irodalmi működése csakhamar megfelelő méltánylásban részesült. A magyar tud. Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának 1882. nov. 30-diki ülésében egy felolvasása után, melyben hazánk bűnügyi statisztikájának adatait ismertette, a bizottság őt nyomban tagjai közé választotta. A magyar tudományos Akadémia 1888-ban választotta őt levelező tagjává, 1892-ben pedig már rendes tagjai sorába emelte. E két időpont közé esik egy nagyfontosságú megbízatás, melyet Jekelfalussy József Akadémiánk nemzetgazdasági és statisztikai bizottságától nyert: a Nemzetgazdasági Szemle szerkesztése. 1889. január 1-én vette át a folyóirat szerkesztését, mely ekkor már XIII. évfolyamába lépett. Feladata tehát tulajdonképpen egy már kiforrott, megszilárdult irányú vállalatnak gondos és szakavatott tovább vezetése volt. Ő azonban az eddigi feladatok körét, mindjárt első programjában, kissé kibővítve s újszerű vonásokkal kiegészítve vázolta. »A Nemzetgazdasági Szemle — mondá többek közt — mint eddig, úgy ezután is tisztán objectiv, tudományos álláspontból fogja méltatni a nemzetgazdaság, pénzügy és statisztika körében felmerült kérdéseket, nemkülönben a a magyar gazdaságtörténet és kulturélet összes viszonyait. *Hogy azonban közgazdasági életünk fejlődésére is minél közvetlenebb hatást gyakorolhasson, kiváló gondot fog fordítani a fontosabb napi kérdések alapos megvitatására, mindenkor megőrizvén a pártszempontokon felülemelkedő objectiv álláspontot, melyet a tudomány méltósága és a jól felfogott közérdek egyaránt megkíván.*«

De mint szerkesztő nagy súlyt fektetett arra is, hogy ne a szűk helyi szempontból tekintsük a hazai eseményeket, hanem igyekezzünk azokat összekapcsolni az egyetemes irányzatokkal. Ezért mondá programjában, hogy »az esz-

mék közösségénél s azon szoros kölcsönhatásnál fogva, melyet a különböző országok közgazdasági viszonyai egymásra gyakorolnak: a folyóirat a külföld eszmemozgmát s közgazdasági életének főbb mozzanatait is élénk figyelemmel fogja kísérni.

Úgy hiszem, tekintetes Akadémia, hogy még mindnyájunk élénk emlékezetében van, mily eleven élet pezsdült meg a Nemzetgazdasági Szemlében Jekelfalussy szerkesztőségének első éveiben. A siker újabb vállalkozásra buzdította a szerkesztőt, s minthogy ebben az időben közigazgatásunk reformjának nagy kérdése került napirendre, a folyóiratot kibővítette a közigazgatás tudományos és gyakorlati tárgyalásával, s ennek megfelelőleg a címét is átalakította; Közgazdasági és Közigazgatási Szemle névvel cserélvén föl a tizenhat éven keresztül viselt nevet. A világosan kitűzött cél a nagy közönség tájékoztatása volt részint a hazai és külföldi közigazgatási viszonyok ismertetése, bírálata által, részint új eszmék, javaslatok tudományos mérkőzése útján. Így vélte a szerkesztő irodalmi téren a nagy reformot előkészíteni, megérlelni.

Ez a törekvése azonban sikert nem ért. Nem talált elég munkatársat, kik ezen a téren kellőleg támogatták volna, de a nagy közönségben sem tudta fölkelteni az érdeklődést, úgy, hogy pár évi kísérlet után, visszatért a folyóirat eredeti alakjához.

Szerkesztői ügyességének egy másik fényes bizonyítéka az ezredévi kiállítás alkalmával készült honismertető munka: »Az ezredéves magyar állam és népe«, mely kiváló szakemberek tollából hazánk népességi, gazdasági, közmívelődési állapotait, hazánk történelmét, nyelvünket, irodalmunkat, zenénket, közjogi helyzetünket röviden, de nagy szakavatottsággal s élvezetes formában ismertette. E mű német, francia és angol nyelven is megjelent, s igen nagy szolgálatot tett, sőt tesz ma is, hogy a külföld a magyar viszonyokat megismerje és helyesen ítélje meg.

De ezzel már nagyon is messze hagytuk az életrajzi adatok elejtett fonalát, vissza kell ugranunk jó tíz évvel, hogy Jekelfalussy munkásságának, bár vázlatos, de nagyobb hézagok nélküli képét adjuk.

Bár, mint a hivatal aligazgatója az ügyek intézésére s a szellemi vezetésre kiterjedt hatáskört nyert, nagyra törő lelkét a második hely sokáig nem elégítette ki. Azt gondolta, hogy egyetemi tanszéken inkább érvényesíthetné tehetségét s azért 1891-ben a megüresedett pénzügytani és pénzügyi jogi tanszékért ő is pályázott. Óhajta azonban nem sikerült, az egyetemi tanárok többsége nem ő mellett foglalt állást.

E csalódás épen nem lankasztotta munkakedvét. Egyéniségének szokott erélyével fogott Keleti Károly oldalán az 1890. évi népszámlálás előkészítéséhez, mely nagy munkát vezetésében is az övé volt az oroszlanrész; a feldolgozott eredmények közzététele pedig egészen ő reá maradt.

A gondviselés Keleti Károlynak már nem engedte meg, hogy a harmadik magyar népszámlálás eredményeit is ő tegye közzé. Ez a feladat Jekelfalussy Józsefre maradt, ki az 1892. május 29-én elhunyt Keleti Károly helyére 1892. július 14-én a magyar kir. statisztikai hivatal igazgatójává neveztetett ki.

Az új aera, melyben az igazgató biztos szeme a jeles munkatársaknak egész phalanxát választotta ki és gyűjtötte maga köré, legelőször is a hivatal kiadványainak átalakításával kezdődött. A füzetekben megjelenő, részeiben egyenlőtlen, majd terjengős, majd hézagos évkönyvet egy jól szerkesztett, tömör, egységes évkönyv váltotta fel. A statisztikai közleményeknek is új sorozata nyílt meg, rendszerebb, gazdagabb a korábbinál. Az új sorozat három első kötetét az 1890. évi népszámlálás eredményei alkották, úgy tudományosan feldolgozva, mint táblás alakban közölve a hivatalos adatoknak rengeteg tömegét. A köteteket pompás kivitelű cartogrammok egészítették ki, magyar művekben eddig szokatlan számmal és technikai tökélyvel.

Nem volna itt helyén, ha csak futólagosan próbálnám is ösmertetni a Magyar Statisztikai Közlemények sorozatában megjelent becses statisztikai forrásműveket. Elég, ha még egy párt főlemlitek, így a »Magyarország a practica sanctio korában« című hatalmas kötetet, melyben Acsády Ignác tagtársunk az 1715. és 1720. évi adóösszeírások

alapján próbálta rekonstruálni Magyarország népességét; az 1893. évi cigányösszeírás eredményeit, Hermann Antal kitűnő bevezető tanulmányával; Magyarország mezőgazdasági statisztikájának négy nagy kötetét, s népmozgalmi statisztikáknak oly nagy érdekű köteteit, részint boldogult társunk, Ráth Zoltán, részint Vizaknai Antal osztálytanácsos mintaszerű feldolgozásában.

De az adatoknak nemcsak közlése, hanem gyűjtése és feldolgozása is lépcsőről lépésre tökéletesedett. Az imént feldolgozott 1890. évi népszámlálás tanulságai megmutatták, mily nagy előnnyel jár, ha a statisztikai hivatal az eredeti forrásból közvetlenül merített részletes, s ha lehetséges, egyéni adatokat dolgozza fel. Jekelfalussy törekvése tehát kezdettől fogva arra irányult, hogy a statisztikát minél inkább központosítsa, s a közbeeső hatóságok jól-rosszul teljesített közreműködésének mellőzésével maga az őszanyag kerüljön feldolgozásra a statisztikai hivatalban.

A statisztikának némely ágában ez a rendszer már életbe volt léptetve. Így az áruforgalmi statisztika már 1881-től kezdve ezen nyugodott. Nagy szükség volt azonban itt is a reformra, melyet az 1895. évi XVIII. törvényczikk valósított meg, novelláris úton orvosolva az 1881. évi XIII. törvényczikk hiányait. Nem térhetek ki e helyen az áruforgalmi statisztikai reform ismertetésére; de még sem hallgathatom el, hogy e reformmal kapcsolatban Jekelfalussy a hivatalos statisztikára nézve egy igen termékeny eszmét vetett föl és valósított meg, a statisztikai kirendeltségek eszméjét. Természetesen következett ez abból az alapelvből, melyet Jekelfalussy kezdettől fogva elfoglalt, hogy a hivatalos statisztikát minél szervesebb kapcsolatba kell hozni a gyakorlati élettel. A hivatalos kiküldetéseken, tanulmányutakon kívül az állandó kirendeltségek kínálkoztak olyan szervül, melynek segítségével a hivatal élénk összeköttetést tarthat fenn a gyakorlati élettel. Különösen a külkereskedelmi statisztikára nézve jelentett korszakos újítást az állandó kirendeltségek szervezése, mert egyes nagy forgalmú pontokon az adatszolgáltatás jóságát csakis állandó erős ellenőrzéssel lehet biztosítani. Kirendeltség szerveztetett

Fiumében, külkereskedelmi forgalmunknak e legszövevényesebb képét mutató csomópontján, továbbá a budapesti nagyobb vasuti és hajóállomásokon, hol a külfölddel való forgalmunknak igen tekintélyes része bonyolódik le.

A statisztikai hivatalt e költséges berendezésekre jóvedelmének az az emelkedése tette képessé, melyet az áruforgalmi statisztikai reform biztosított számára. Ez tett lehetővé némi létszámszaporítást is, mely a hivatal fiatal tagjainak az eddigi rendkívül kedvezőtlen előléptetési viszonyok után gyorsabb előmenetelt nyújtott.

A magyar kir. központi statisztikai hivatal tisztviselői karának mindig hálásan kell gondolnia elhunyt igazgatójára, Jekelfalussy Józsefre, ki szívós kitartásával, minden akadályon diadalmaskodó erős akaratával, s az emberekkel való bánni tudás ritka adományával a hivatal tagjainak nagyobb munkatért, tehetségeknek nagyobb érvényesülést és elismerést biztosított.

Hivatalában szinte katonai fegyelmet tartott fenn. Talán fölösleges volt ez sokakkal szemben, kikben úgy is megvolt a munkaszeretet, kötelességtudás s a fáradságot nem ismerő, önfeláldozó odaadás; de Jekelfalussy elérte, hogy még azokat is rendhez, munkához szoktatta, kik természetüknél fogva hajlandók lettek volna a kötelesség lazább felfogására. Általában ritka administratív tehetség volt, nemcsak az alkalmas munkatársak kiválogatásához értett igen jól, hanem ahoz is, hogy e munkatársakat úgy vezesse, úgy befolyásolja, hogy azok tehetségük teljességével, munkarejük végletekig való kihasználásával dolgozzanak.

Ily módon sikerült elérni oly nagy eredményeket, melyek a magyar statisztikai hivatal nevét a külföldön is tekintélyessé, tiszteltté tették. Csak egy lépés volt még hátra, törvényben biztosítani a szilárd alapot a hivatal számára. Egészben véve addig sem hiányzott az. 1871-ben az ő Felségének legfelső elhatározásával jóváhagyott ügyviteli szabályzat állapította meg első szervezetét, majd később az országos statisztika ügyének szervezéséről szóló 1874. évi XXV. törvénycikk jelölte ki e fontos feladat megoldásában a központi statisztikai hivatal helyét. De a hivatal a

kilenczvenes évek második felében már szinte túlnőtt azon a kereteken, melyeket az idézett rendelet és törvény megállapított, gondoskodni kellett oly törvényes alapról, mely a magyar hivatalos statisztikát az új feladatok magaslatára emelje.

Az 1897. évi XXXV. törvénycikk valóságos magna cartája a magyar hivatalos statisztikának, melyet külföldön is úgy tekintenek, mint a hivatalos statisztikának legtökéletesebb szabályozását. A statisztika általános érdekén kívül azonban speciális magyar szempontok is érvényesülnek e törvényben, melynek megalkotása Jekelfalussy életének legmaradandóbb emléke. Ilyen, hogy a magyar központi statisztikai hivatal hatásköre kiterjed a magyar korona országainak egész területére. Igaz, hogy ez a jog világosan meg volt az 1874. évi XXV. törvénycikkben is; de lassankint veszendőbe ment, a statisztikai hivatal nem gondolt rá, hogy adatgyűjtéseinek eredményét a társországok adataival teljessé tegye, csak szórványosan, rendszertelenül közöltettek a Horvát-Szlavonországra vonatkozó adatok. Az 1897. évi XXXV. törvénycikk kötelező intézkedéseket tartalmaz, s a módokat is megjelöli, hogy a társországok autonóm jogának minden sérélme nélkül, mikép érvényesüljön a magyar birodalom egyetemes érdeke statisztikai téren is.

Ép ily fontos volt a statisztika erős központosítása, hogy minden statisztikai adatgyűjtés, kivéve, ha netalán adminisztratív szempontból van szüksége rá egyes minisztériumoknak, a központi statisztikai hivatalban folyjon össze. Sőt a törvény, abból a célból, hogy hazánk közállapotának statisztikailag minél hübb és hézagtalanabb képét nyerjük, még arról is gondoskodott, hogy az összes hivatalos adatgyűjtések eredménye évenként egy egységes munkába foglalva kerüljön a nyilvánosság elé. A törvény ez összefoglaló munkának különös súlyt és fontosságot tulajdonított az által, hogy maga a miniszterelnök terjeszti a törvényhozás elé, az állami költségvetés benyújtásával egyidejűleg.

A törvény a statisztikai hivatalt közvetlenül a kereskedelemügyi miniszternek rendeli alá; de a kormányjelentés és évkönyv munkájánál fogva, melynek szerkesztésére

a statisztikai hivatal igazgatójának elnöklete alatt az összes miniszteriumok képviselőiből alakult vegyes bizottság szerveztetett, a statisztikai hivatal közvetlen kapcsolatba került valamennyi miniszteriummal, s a törvény azonkívül is gondoskodott róla, hogy a statisztikai hivatal munkássága mindig az egyetemes nemzeti érdeket szolgálja, tekintet nélkül arra, hogy melyik miniszterium van közvetlenül érdekelve.

Az 1897. évi XXXV. törvényczikknek egy igen nagy horderejű intézkedése, hogy az adatszolgáltatás kötelezettségét a magán személyekre is kiterjesztette. A társadalmi statisztikának nagyobb mérvű művelése egyenesen elkerülhetetlenné tette ezt. De a törvény bölcsen gondoskodott az egyéni szabadság megvédéséről is minden hivatalos túlkapás ellen. A statisztikai hivatal csak azokat az adatokat gyűjtheti, a melyek a törvényhozás által jóváhagyott munkatervbe fölvétettek, sőt a törvény az egyén benső életére, vagy vagyoni viszonyainak összességére vonatkozó kérdések fölvételét még a munkatervbe sem engedi meg; az egyéni adatokkal való visszaélést pedig szigorú büntetéssel torolja meg.

De viszont arról is gondoskodott a törvény, hogy egyesek hanyagsága vagy rosszakarata a statisztikai adatok pontosságához és gyors megjelenéséhez fűződő fontos közérdeket meg ne bénítsa. Ezért a hamis adatbevallást és az adatok szolgáltatásának megtagadását kihágásnak minősíti s megfelelőleg bünteti; a statisztikai hivatalnak pedig igen széles körű ellenőrzési jogot biztosít.

A törvény gyönyörű munkakört jelölt ki a statisztikai hivatal számára, de egyúttal felelősségteljes nehéz terheket is rakott rá; s hogy a hivatal feladatának jól megfeleljen, pontosan megállapítja a tisztviselők minősítését, melyben nagyfontosságú a statisztikai szakvizsga. Ez a statisztikai hivatal személyzetének mintegy zárt testületi jelleget kölcsönöz, biztosítván a szakszerűleg képzett külön státust, a mire a statisztika ügyének érdekében föltétlen szükség van.

Lázás tettvágy hajtotta folyvást Jekelfalussy Józsefet, s bízva az általa újjászervezett statisztikai hivatal munka-

képességében, mindig új és új feladatokat vállalt magára, úgy a hivatal tulajdonképeni hatáskörében, mint azon túl. Ez utóbbiak közül legyen szabad megemlítenem a községek és egyéb helynevek országos törzskönyvezését, mely maga jóformán egy külön hivatalt kívánna.

Nem simán, nem könnyen, nem akadály nélkül ment az a sok reform, melyet megvalósított; de szívós kitartásával győzött minden akadályon, s végül még állandó otthont is sikerült teremtenie a külsőleg és belsőleg egyaránt megnövekedett hivatalnak.

Életének nagy alkotása a m. kir. központi statisztikai hivatal díszes palotájának emelésével, be volt fejezve; az annyit hányódott-vetődött hivatal végre biztos otthonhoz jutott, s oly elhelyezést nyert, minőt tán egyetlen más statisztikai hivatal sem. Jekelfalussy azonban már nem örülhetett zavartalanul alkotásának, szervezetét megtámadta egy kérlelhetlen lappangó baj, mely lelkére, kedélyére egészen ránehezedett sötét súlyával. Hangja hosszú ideig csaknem egészen elveszett, s heves köhögési rohamok gyötörték, úgy, hogy többször volt kénytelen délvidéken keresni enyhülést bajában. Látszólag mindig egészségesen érkezett haza, arcza megtelt s az élet piros színe költözött reá. Nyenkor egyidőre jó kedélye is visszatért.

Testének, lelkének üdülés volt az is, ha falusi birtokon időzhetett. Azt hiszem, kevés példa van rá, hogy valakiben érett korában támadjon oly erős szenvedély a mezői gazdaság iránt. Atyja korán elvesztvén birtokait, ő neki ifjú korában már nem igen volt alkalmá beleszokni a falusi foglalkozásba. Városi emberré lett, egészen beleélte magát a városi szokásokba, itt talált föl mindent, a mi lelkének kielégítésére szolgált. Ipának halálával állt be a nagy fordulat. Ipa, Podhorszky György, előbb Hont vármegye alispánja, majd országgyűlési képviselő, elhunván, a megnyílt örökségből Jekelfalussy József nejeire a lonti birtok jutott, kies, hullámos dombvidéken, termékeny szántóföldekkel, gazdag rétekkal. Az örökséget némi szerzeménnyel egészítve ki, hitvesével, ki szintén osztozott férje gazda

szenvedélyében, hozzáfogott a birtok fölszereléséhez, a romladozó épületek átalakításához. A régi nemesi kuriából díszes, modern úri lak épült, s a roskatag vén istállókat, csűrőket szép, tágas új gazdasági épületek váltották fel. Jekelfalussy valódi szenvedélylyel csüggött gazdaságán; tervezett, újíttott, s lázas sietséggel igyekezett gazdálkodását minél intensívebbé tenni. Czukorrépát termesztett, foglalkozott marha- és sertéshizlalással, majd tehenészetet állított, s a mellett a szemtermelésben, különösen a sörárpa termesztésében fényes eredményeket ért el.

Lontón érezte magát legboldogabbnak, szerető és szeretett családjá körében. Elégülten ült a díszes úrilak széles terraszán, honnan fenséges kilátás nyílt a szelíd hajlásokkal hullámzó, dombos, völgyes vidékre, kedvvel hallgatta itt, ha vendégek gyűltek össze, a fiatalság vidám csevegését, s szemeit boldogan nyugtatta egy kedves, szép, szelíd hajadon karcsú alakján. Egyetlen gyermeke volt e szende szűz, a szülők öröme, szemefénye s kiválasztott kegyeltje fiatalnak, öregnek.

De a szép napok elmultak. Elmultak örökre. Az 1900. év ősze kínosan köszöntött be Jekelfalussy Józsefre. Lélegzetvétele folyvást nehezebb lett, fuldokló köhögés kínozza, s lappangó lázak gyötörték, melyek ellen hiába szedett orvosságot. Karácsony estéjén ágyba dőlt, melyből nem is kelt föl többé. Folyvást fogyott, enyészett, mint a kialvó mécs s 1901. február 12-én kilehelte lelkét.

A gyászszertartás óriás résztvevő közönség jelenlétében ment végbe a magyar kir. központi statisztikai hivatal palotájában, melynek homlokzata márványba vésve őrzi nevét. Hült tetemét Lontóra szállították, s a magyar kir. központi statisztikai hivatal népes küldöttségének s Hont vármegye egész intelligenciájának jelenlétében helyezték örök nyugalomra a családi sírboltba. Hideg téli nap délutánján ropogó havon kísértük az elhunytat a domboldalon fekvő falusi temetőbe. Zokogva követte a koporsót a gyászbaborult özvegy s a gyászbaborult ifjú leány, ki, mintha elszakadni sem tudott volna bálványozásig szeretett apjától.

Döbbenve állunk a Gondviselés csodálatos végzése

előtt. Az a szép, kedves, fiatal leány ma már szintén ott pihen a lontói temető zuzmarás fái alatt, édes apjának oldalán.

Bocsánatot kérek, tekintetes Akadémia, ha feladatomból körötten túllepem. De a közeli gyász hatása alatt, Jekelfalussy József emlékét nem tudom elválasztani annak a szép, szelíd gyermeknek emlékétől, ki apjának bálványa, apja emlékének könyező Niobéje volt, s kit élte virágjában oly szörnyű alakban keresett föl és tört le a halál. De most már vége a földi kinnak, szenvedésnek; lebegjen béke és hű emlékezet a kettős sír fölött!

